

Лора Ненковска
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
loranen@gmail.com

МИТОЛОГИЧНИ И ФОЛКЛОРНИ ЕЛЕМЕНТИ В ЮНОШЕСКИЯ ФЕНТЪЗИ РОМАН В РУМЪНИЯ

Lora Nenkovska
Sofia University St. Kliment Ohridski
loranen@gmail.com

MYTHICAL AND FOLKLORE ELEMENTS IN THE FANTASY TEEN NOVELS OF ROMANIA

This article will look at two exciting ways to return to the roots of the magical Romanian folk tale and the whole mythological universe in two contemporary Romanian fantasy novels intended for a teenage audience. Both works indicate the revival of the Romanian children's book and the return to local folklore as a successful strategy to build a magical literary peace that simultaneously recalls "tales, plots, characters" and opens the gates to a new fantasy world. The two authors – Sunziana Popescu and Florin Bican- choose different schemes of "living in a world of fairy tales". Sunziana Popescu writes a modern fairy tale inhabited by all sorts of mythological images. At the same time, Florin Bican chooses "to weave a meta-fairy tale" from the most popular and favourite Romanian tales but told from the point of view of the faithful helpers of the boy heroes - their whirlwind horses.

Keywords: Romanian children's fantasy; fairy tale; mythological characters.

*„Да можеш да четеш, не значи, че знаеш да четеш“
(китайска мъдрост)*

Настоящата разработка се обръща към света на приказното, към разказването и полета на въображението като константа в човешкото съществуване. От устното битие на приказките до модерните форми на тяхното представяне (от преплитането им в сюжети на романи до превръщането им във визуално-увлекателни занимания като филми, сериали и игри) те всъщност си остават изтъкани със спасителната нишка на Арианда, която ни превежда през лабиринтите на ежедневието към брега на вълшебното, на детското и извечно мъдрото, което ни прави неразривно свързани с безкрайното кълбо на фабулата.

Не е никак случайно, че след най-силните романи, бележещи възраждането на румънската детска литература, което може да бъде проследено през второто десетилетие на века, се нареждат няколко фентъзи истории, черпещи с пълни шепи идеи, образи и сюжети от богатия местен фолклор. Ако потърсим

каква е дефиницията на литературния жанр фентъзи в Оксфордската енциклопедия на детската литература (Zipas 2006: 84), ще видим, че там той е определен като разказ, който е унаследил цялата система на вълшебната народна приказка – герои, антагонисти, принцеси, помощници, благодетели, вълшебни коне и атрибути, изпитания и перипетии, свързани с израстването и инициацията на героите. А Оксфордският кратък речник на литературните термини дава доста по-широк обхват на литературни произведения, които могат да се впишат като съвременни фантастични истории – „всякакъв вид фикционални творби, които принципно не са посветени на реалистично представяне на познатия свят“. Тоест, ако дадем обобщаващо определение, това са наративи, които не са построени според конвенциите на достоверността (Baldik 2000: 98).

Текстовете, които ще разгледаме, са два съвременни румънски романа за деца на възраст от 9 до 14 години. Тъй като те не изчерпват всички насоки и цялото разнообразие на този жанр, уточняваме, че са *подбрани като пример за два различни подхода към фолклорните и приказните мотиви*, преобърнати в увлекателно четиво, което носи наслада не само на читателите в посочената възрастова група. Няма да обсъждаме обширната тема за силното развитие на жанра фентъзи през последните десетилетия, искаме само да припомним няколко важни тези, които според нас превръщат този тип литература в успешна стратегия, която печели все повече читатели:

1. Фентъзито поддържа принципа на детския свят, като открива „тук и сега“ на въображението, надграждащо се над „тук и сега“ на реалността (Стойчева 2014: 205).

2. Митът, приказката, сказанието са верни именно защото са ефективни. А фентъзи романът е особено ефективен в психичното ни настояще заради модерната и читателски предпочитана форма, която е възприел. Приказните и фентъзи истории могат да ни дадат усещане за истинност, далеч над реалността... Да ни доведат до ново проникновено виждане за дълбинния смисъл на живота (Фламбурари 2017).

3. Именно чрез фантазията, а не чрез здравия разум, ние винаги сме търсили смисъл в света. Разумът е важен, но фантазията е по-важна (Zipas 2009: 82).

Тези три обяснения за връзката фантазия – фикция - реалност като свързващо звено между литературата и търсенето/намирането на смисъла като основна онтологична функция, до голяма степен отговарят на въпрос защо именно фентъзи романите са сред най-забележимите произведения в детската книжна продукция, след десетилетия, в които румънска литература за деца почти не се публикува:

а) Първо, защото си служат с безкрая на фантазията и безбрежните възможности на детето/детството да съгражда въображаеми светове и да възприема свободно и необременено митологичните разкази и образи.

б) Второ, в разказа и двата романа актуализират приказни и митологични мотиви, като смело припомнят или изваждат от праха на забравата образи,

персонализиращи доброто и злото, помощници и вълшебни същества, фабулни елементи, които възстановяват емоционалната памет на детството.

в) И трето, защото остават имплицитно свързани с реалността (романите, които разглеждаме, тръгват от действителността), но с помощта на фантазията ни водят към поуката за „възможната по-добра действителност“, онази, в която приказката/разказът/разказването са неизменна част от ежедневието.

Любопитството към четивата, които разтварят широко портите на вълшебното, е присъщо на по-големи, по-малки и вече съвсем пораснали деца, които интуитивно усещат, че да умееш да четеш/слушаш/разказваш история, означава да имаш достъп до онтологичното, до вечния диалог, който остава закодиран в думите и сюжетите и съпътства човешкия род векове наред. И това е така, защото както казва Светла Стойчева „приказката е преди живота“.

Интересното при двата романа е, че те демонстрират съвсем различен подход към подбора и употребата на митологичните елементи и принципите на приказното.

Първият избран, за да онагледя тенденцията роман, е „Андиланди“. „Пътуването на Влад из Отвъдната земя“¹ е първи том от поредицата на детската писателка и драматург – Сънзиана Попеску. В него се разказва за чудните приключения на малкия Влад, който е изпратен за ваканцията при баба и дядо в трансилванско село. Влад се чувства изоставен от родителите си, изпълнен е с ревност към новородените си братче и сестриче и решава да избяга. А къщата на предците му се намира на няколко крачки от гъста и мистериозна гора, която се оказва вълшебна и навлизането в нея му предлага пътешествие през света на добри и лоши митологични създания към намирането на себе си, подобно на приказните герои от фолклорната традиция.

Вторият е романът на изтъкнатият преводач и детски писател – Флорин Бикан, със заглавие „Историята на конете вихрогони, разказана от самите тях“². Неговият роман също поема от реалното, дори скучно ежедневието на пътуващо към Синая за уикенда семейство, което попада на ежегодната среща на приказните герои. Веднъж излезли от пътя на баналното и рутинното, те се превръщат в свидетели на раждането на суперприказка, която променя живота и гледните им точки. Флорин Бикан използва едни от най-известните и красиви румънски приказки като „Алеодор цар, Белия Арапин“, „Приказката за юнака без баща“, „Фът Фрумос от сълза роден“, „Младост без старост и живот без смърт“, но разказани не по познатия начин, а от гледната точка на вълшебните коне на героите и с по-дейното участие на царските дъщери и помощниците светици и феи (един вид „равни права“ за всички положителни герои).

¹ Popescu, S. *Andilandi. Călătoria lui Vlad spre celălalt tărâm*. București: Nemi, 2019.

² Bican, Fl. *Și v-am spus povestea așa. Aventura câilor năzdrăvani rememorate de ei înșiși*. București: Arthur, 2018. Превод на български: Бикан, Фл. *Историята на конете вихрогони, разказани от самите тях*. Изд. Гутенберг, ISBN 9786191761326, София, 2018, прев. Иван Радев.

И двата романа започват с „излизането“ от културното пространство на града. Семейството от романа на Флорин Бикан се е отправило към мечтаната почивка: *„Разбира се, когато бурните вълни на работната седмица вече са залели брега на дългоочаквания уикенд, единственото ти желание е да се спасиш в сухата част на този бряг“*. Но желанието на детето им да избягат от скуката на обичайното, ги отвежда на Конския великден:

„Родителите на Дору слязоха объркани от колата (не, този път не облециха очи) и направиха знак на Дору да ги последва. Детето се присъедини към тях навреме, за да види как през вратите на сребристия автобус излизат какви ли не странни същества, сред които и множество кентаври.

– Това е маскен бал – успокои семейството си бащата на Дору.

Майката не изглеждаше никак сигурна.

– Извинете, какво се случва тук? – попита тя един турист, който тъкмо беше

слязъл от автобуса, преди да забележи, че той има крака на козел.

– Конският Великден – отговори жизнерадостно туристът, загледан в цветното

множество.

– Казах ти, че е маскен бал – настоя бащата, докато очите на майката се разширяваха все повече и повече, тъй като в ползрението ѝ попадаха всички чудни същества, които се разхождаха безцелно наоколо: самодиви, еднорози, елфи, джуджета, вещици, едно куче с тяло на човек (или човек с глава на куче) и рицари в брони“.

Веднъж напуснали утъпкания и познат път, тримата герои се оказват вплетени в руслото на приказното. Момченцето Дору (съкратено от Алеодор, главният герой в приказката *Алеодор цар*), се превръща в новия разказвач, в приказан герой и основна връзка между реалността, от която потегля романът и фантазното случване на „историята на конете вихрогони, разказана от самите тях“.

Влад, героят от романа на Сънзиана Попеску, от своя страна, на два пъти напуска „културното пространство“ на съвременния човек. Първо, той е изпратен на село, *„в Хогиз, у семейство Мунтяну, родителите на майка му... в Трансилвания, близо до Гората на богатството“*. В селото Влад е откъснат от всички удобства и технически пособия, с които са въоръжени съвременните градски деца – *„там нямаше електричество. Тъй че сбогом телевизор, компютър и всички други джаджи“*. Единственото му развлечение е да слуша вечер приказките, които разказвачът на селото, в което *“селяните пазеха не само начина на живот от векове насам, но и мисленето на предците си. Там всички деца се събираха вечер в нечия къща, или ако беше лято, в нечия градина, за да слушат чичо Василе, който разказваше приказки за змейове, коне вихрогони, феи и самодиви...“*.

Оттук нататък обаче в романа на Флорин Бикан се възраждат най-популярните народни приказки, разказани с шеговито намигване и свързани в

своеобразна история за спасяването на един вълшебен кон, който има нещастieto да попадне в лапите на вълпътено зло на земята и да се превърне в него слуга. Основното ядро от сюжетите на народните приказки е запазено, но самите истории функционират двойко в рамките на романа. От една страна, те „припомнят“ осъвременената като език приказка, а, от друга, задвижват фабулата на изпъстрения с вълшебни герои и небивали приключения разказ, който се води на няколко нива и се получава вграждане на приказка в приказка, нещо като своеобразен лабиринт от познатото и новоизмисленото в сюжетен план. Детето Дору, по чието настояване цялото семейство се отклонява от пътя си, се превръща в автор на новото „обновяващо“ повествование. Цялата кохорта от юнаци, царски дъщери, коне вихрогони, крале, злодеи и вълшебни помощници се срещат в една мегаистория, пътищата им се пресичат и те се оказват част от извечната борба между доброто и злото, която обаче се нуждае от непрекъснато преразказване, за да остане жива и актуална. Към традиционните послания, моралът, с които се характеризират приказките, се добавя още един пласт на познанието, защото разказвачът е съвременен дете, което общува с вълшебната си играчка – кончето Ралф. Тоест, ако искаме да обобщим, тук романът „осмисля“ вълшебната приказка като източник и това ясно се вижда на стилистично ниво. Той не просто имитира конструкцията на приказката, която представлява *разказ за фантастични приключения и случки, в които участват герои, надарени със свърхестествени сили, а основната тема винаги е борбата между черното и бялото, доброто и злото, справедливото и несправдливото*. Това е роман с ясна концепция за важноста от приказното и вълшебното, написан със солидна доза чувство за хумор, който припомня, осъвременява и използва приказката като градиво. И макар да представлява една метаистория, вплитаща в същността си познати сюжети, той не ни потапя във фикция, отдалечаваща ни от реалността, а постоянно ни напомня, че ние сме тук и сега, като част от слушателите на Конския великден, редом с родителите на Дору и останалите приказни герои. И както ние „слушащите/четящите“, така и Дору, детето, за което уж започва да ни разказва романа, си оставаме свързани със света на приказката единствено и само посредством акта на разказване и слушане, посредством силата на словото да съгражда достоверни или въобразени светове. Всичко, през което ни превежда историята е канавата на вечното битие на историята. Приказката на Дору е адресирана към родителите му, за да и напомни, че в света винаги има място за фантазията, за излизане от утъпкания път и кривване по друмищата на вълшебното.

Докато в романа на Сънзиана Попеску виждаме съвсем различен подход. Тук Влад поема през гората (*Гората на богатството, както е означена на картите или Другата земя, както я наричат жителите на селото, защото не е място като място, ами е магичен свят, населен от множество фантастични същества*) към своето израстване, като създава своя собствена история. Той тръгва от действителността на съвременното момче и влиза в територията на приказното, където да изживее своята инициация и да се завърне обратно

към реалността, но израснал и открил едно различно, отърсило се от егоизма на детството „себе си“. На страниците на това съвременно фентъзи, в което вълшебното се създава от цялата чета почерпани от румънската митология симпатични и добронамерени, страшни или копнеещи да покорят времето или света персонажи, магичното и фантастичното наистина се случват за Влад. А тази съвременна приказка ни е разказана от една от добрите феи, която едва в края на романа се представя с името си. Самият герой е откъснат от „нашия свят“ и преминава през нужните перипетии, за да се отърси от егоцентричността си и да извърви пътя към алтруизма, той няма памет за магичното, забравя преживелиците си, а в света на хората донася единствено безценния дар на мъдростта и грижата за другия. На страниците на романа Влад среща вампир, цяла сюррия лоши горски феи³ (йеле, драгайче, майестре, лине, мъндре, русалче), змейове, песоглавци, солонари⁴, но и топлата подкрепа на всички поддръжници на доброто (добрите орисници, кон вихрогон, Андиланди⁵, блажените⁶, Св. Неделя, Св. Петка, последните исполини, добрите феи).

Като истинско качествено четиво от жанра на фентъзито и двата романа използват богатството на румънската митология и вълшебните народни приказки, като демонстрират две различаващи се и еднакво успешни творчески стратегии за изграждането на сюжета и наратива. Докато в романа на Флорин Бикан имаме непрекъснатата връзка с тук и сега и фантазното и вълшебното са ясно дефинирани като част от приказното, което ни се разказва/припомня като територия на детето във всеки от нас, то при С.Попеску имаме изтъкаване на изцяло нова приказка, която поема в себе си тук и сега, като битието на главния герой преди и след преминаването през *Другата земя*. А цялото богатство

³ Женски зловредни митични създания, които обитават горите, по своите характеристики те наподобяват българските самодиви, в румънската митология се наричат още „Doamne, Zânioare, Sfinte de noapte, Șoimane, Dânse, Izme, Fecioare, Rusalii, Măiestre“.

⁴ Солонарите са много интересни герои от румънската митология, за първи път са регистрирани в писмен текст в „Циганяда“ на Йон Будаи Деляну. В румънските народни вярвания те са магьосниците, които се занимават с метеорологичните явления и могат да предизвикват заоблачаване, дъжд, порой, градушки. Вярва се, че солонарите имат свое специално училище в пещери под земята и там обучават своите ученици. В някои източници като *Mitologia românească* на Marcel Olinescu се споменава и за солонари добротворци (Olinescu 2008:164).

⁵ Образ – символ от румънската митология. Нарича се и Вълшебната птица и има неземан произход и обитава Другата земя. Тя самата е выпльщение на светлината. В приказката на Петре Испиреску Вълшебната птица, тя е представена като владетелка на птичия свят, която има множество свръхестествени способности. В романа на Сънзиана Попеску птицата е огледало на душата, на юнака, който трябва да я предаде на добрите феи.

⁶ Изключително добри хора, които живеят кротко и разумно в Градината на блажените, те носят мир и доброта, спокойствие на всекиго и се грижат за Вълшебните пчели.

от светове, което крие тази *Друга земя* е територията на фантазията, на вълшебството, онова, което го няма тук и сега, но може да ни направи цялостни и смислени създания.

Независимо от подхода и стратегиите на двамата автори, сигурният резултат е налице, завръщането на интереса към народната приказка и митологичните вярвания на румънците и създаването на наистина качествена детска литература на румънски език, която актуализира всички положителни характеристики на вълшебната приказка и припомня важната роля на фантазията в изграждането на мисленето на съвременния човек. Защото напомниме, че уменията да четеш отвъд привидното и да стигнеш до дълбочината на внушените послания, изисква богат читателски опит и широк полет на въображението, които се изграждат още от най-ранна възраст.

ЛИТЕРАТУРА

Стойчева 2014: Стойчева, Св. За Тийнейджърската фентъзи литература като субкултура. // *Литературата за деца – промени в завещаното*. Сборник статии. – София: Сонм, 2014. [**Stoicheva 2014:** Stoicheva, Sv. *Za tineidjarskata fentazi literatura kato subkultura*. // *Literaturata za detsa – promeni v zaveshtaniето*. Sbonik statii. – Sofia: Somn, 2014].

Фламбурари 2017: Фламбурари, В. *Да измисляш светове. Фентъзито за деца като важна част от израстването на човешкото съзнание*. В: <https://upper-earth.com/%d0%b4%d0%b0-%d0%b8%d0%b7%d0%bc%d0%b8%d1%81%d0%bb%d1%8f%d1%88-%d1%81%d0%b2%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b2%d0%b5%d1%84%d0%b5%d0%bd%d1%82%d1%8a%d0%b7%d0%b8%d1%82%d0%be-%d0%b7%d0%b0-%d0%b4%d0%b5%d1%86%d0%b0/> >(21.08.2020). [**Flamburari 2017:** Flamburari:, V. *Da izmisliash svetove. Fentazito za detsa kato vajna chast ot izrastwaneto na choveshkoto saznanie*].

Baldik 2000: Baldik, Ch. *Oxford Concise Dictionary of Literary Terms*, Shanghai Foreign Language Education Press, 2000.

Bican 2018: Bican, Fl. *Și v-am spus povestea așa. Aventura căilor năzdrăvani retemorate de ei înșiși*. Ed. Arthur, București, 2018. Превод на български: Бикан, Фл. *Историята на конете вихрогони, разказани от самите тях*. Изд. Гутенберг, София, 2018, прев. Иван Радев.

Olinescu 2008: Olinescu, M. *Mitologie românească*. București: Gramar, 2008.

Popescu 2019: Popescu, S. *Andilandi. Călătoria lui Vlad spre celălalt tărâm*. București: Nemi, 2019.

Zipas 2006: Zipas, J. *The Oxford Encyclopedia of Children's Literature*. New York: Oxford University Press, 2006.

Zipas 2009: Zipes, J. Why Fantasy Matters Too Much. // *The Journal of Aesthetic Education*, Summer, 2009, Vol. 43, No. 2, Special Issue on Children's Literature (Summer, 2009), pp. 77–91.